

3. ΕΚΘΕΣΙΞ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΑΓΧΙΑΛΩ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ

Αἱ ἐν Νέα Ἀγχιάλῳ ἀνασκαφαί μου ἦσαν συνέχεια τῶν κατὰ Λϋγουστον π. ἔ. γενομένων δοκιμαστικῶν ἐρευνῶν, δαπάναις τοῦ Σ. Ὑπουργείου Ἐκκλησιαστικῶν, ἐπὶ διαφόρων σημείων τοῦ περὶ τὸν λόφον τῆς ἀρχαίας Πύρασου καὶ μέχρι τῆς παραλίας ἐκτεινομένου χώρου, ἔνθα προσδιωρίσθησαν δύο μεγάλαι χριστιανικαὶ Βασιλικαὶ καὶ σύμπλεγμα κρηνῶν καὶ οἰκίσκων μετὰ ψηφιδωτῶν δαπέδων ἐκατέρωθεν τῆς νῦν ἐκκλησίας τοῦ συμπληθέντος προσφυγικοῦ συνοικισμοῦ τῆς Ν. Ἀγχιάλου περὶ τὰ ἐρεῖπια τῆς διαδεχθείσης τὴν ἀρχαίαν Πύρασον μεσαιωνικῆς πόλεως τῶν Θεσσαλικῶν Θηβῶν.

Αἱ ἀνασκαφαί, ἃς ἐνήργησα ἐφέτος, περιορίσθησαν εἰς τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς σπουδαιότερας χριστιανικῆς Βασιλικῆς τῆς εὐρισκομένης πρὸ τῆς ἀγορᾶς τοῦ νέου συνοικισμοῦ, ἣτις ὑποτίθεται ὅτι ἦτο ἡ Μητρόπολις τῶν μεσαιωνικῶν Θηβῶν τῆς Θεσσαλίας.

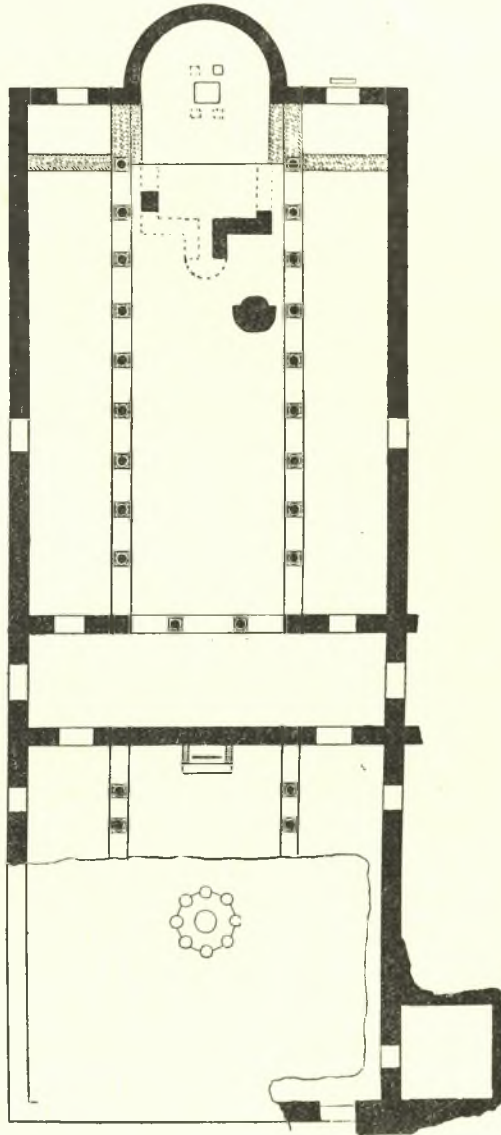
Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνασκαφῆς μου ταύτης ἦσαν ἱκανοποιητικώτατα, καθόσον διὰ τούτων ἦλθεν εἰς φῶς παλαιοχριστιανικὴ Βασιλικὴ μετὰ τριῶν στοῶν (σχηματιζομένων διὰ δύο κιονοστοιχιῶν, ἕκαστη τῶν ὁποίων ἔχει ἔννεα κίονας), Νάρθηκος καὶ μεγαλοπρεποῦς Αἰθρίου, ἥτοι περιστυλίου πρὸ τοῦ ναοῦ σχηματιζομένου, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου εἶναι πιθανῶς ἡ Φιάλη (βλέπε συνημμένην κάτοψιν ἀνασκαφῶν εἰκ. 1). Τὸ μέγιστον μῆκος τοῦ ἀνευρεθέντος ναοῦ εἶναι 52, 80 μέτρα, τὸ δὲ πλάτος 26 μέτρα, μὴ συνυπολογιζομένου τοῦ πάχους τῶν τοίχων καὶ τῆς ἀκτίνος τῆς Ἀψίδος τοῦ ἱεροῦ Βήματος. Κατὰ χώραν ἀνευρέθησαν αἱ ἰωνίζουσαι βάσεις τῶν κιονοστοιχιῶν ἐπὶ μαρμαροστρώτου καὶ μετὰ μαρμαροθετημάτων κοσμομένου δαπέδου, οὔτινος ἱκανὰ τμήματα ἀνεφάνησαν ἐν καλῇ καταστάσει διατηρηθέντα, μέρος τῆς ὀρθομαρμαρώσεως τοῦ ναοῦ ἐκ λευκῶν μαρμαρίνων πλακῶν (πρὸ πάντων εἰς τὸν Νάρθηκα), τμήματα τῆς Σολέας συγκειμένης ἐκ μεγάλων μαρμαρίνων τμημάτων μετ' ἀξιολογωτάτων γλυφῶν καὶ τὸ μαρμάρινον βᾶθρον τοῦ ἄμβωνος πρὸ τῆς Σολέας δεξιὰ ἀνευρεθέν.

Κατὰ τὴν ἐφέτος συντελεσθεῖσαν ἐκκαθάρισιν ὀλοκλήρου τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ Νάρθηκος τῆς Βασιλικῆς ἀνευρέθησαν τὰ πλεῖστα τῶν ἀρχιτεκτονικῶν καὶ διακοσμητικῶν μελῶν τοῦ ναοῦ, ἥτοι κυλινδρικοὶ κορμοὶ μῆκ. 3, 50 μ.

τοῦ κάτω ὀρόφου καὶ 2, 50μ. τῶν Ὑπερώων, κιονόκρανα καὶ ἐπιθήματα (κορινθιάζοντα θεοδοσιανῶν τύπου — δύο μετὰ κεφαλῶν κριῶν —) τοῦ κάτω ὀρόφου καὶ τοῦ Τριβήλου τοῦ Νάρθηκος, ἰωνίζοντα κιονόκρανα παραθύρων ἄλπ.

Ὁ ἀνευρεθεὶς γλυπτὸς διάκοσμος τοῦ ναοῦ, ἀρχιτεκτονικά τινα μέλη τοῦ ὁποίου παραθέτω ἐνταῦθα (εἰκ. 2), προξενεῖ ἐντύπωσιν διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν του κατεργασίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς μετασχηματισμοὺς τῶν ἑλληνορρωμαϊκῶν διακοσμητικῶν θεμάτων, πρῶτην ἤδη φορὰν εἰς τοσοῦτον πλοῦτον ἐμφανιζόμενος εἰς ἡμᾶς καὶ μάλιστα ἐν Π. Ἑλλάδι.

Ἄφ' ἑτέρου ἢ ἀνεύρεσις τοῦ πρὸ τοῦ ναοῦ Αἰθρίου μετὰ στοῶν (τὸ μῆκος τοῦ Αἰθρίου εἶναι 20 μέτρα), μεγάλου ἀριθμοῦ ψηφιδωτῶν εἰς τεμάχια ἢ διαλελυμένας ψηφίδας ἀνευρεθέντος καὶ προερχομένου ἐκ τῆς διακοσμῆσεως τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ, πολυχρῶμων μαρμαρίνων πλακιδίων ἐκ μαρμαροθετημάτων προερχομένων καὶ ἄλλων εἶναι ἱκανὴ σπῆδειξις τῆς ἀκμῆς κατὰ τοὺς μεταξὺ τῶν δύο Θεοδοσιῶν

Εἰκ. 1. Κάτοψις τῆς μεγάλης Βασιλικῆς πρὸ τῆς Ἀγορᾶς Ν. Ἀγχιάλου.

χρόνους τῶν θεσσαλικῶν Θηβῶν, αἵτινες ἀποδεικνύονται οὕτως ἡ κυριωτέρα θεσσαλικὴ πόλις παρὰ τὴν Δημητριάδα καὶ τὴν Λάρισαν.

Περὶ τῆς μεσαιωνικῆς ταύτης πόλεως, τῆς κειμένης ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος λόφου συνεχομένου πρὸς σειρὰν λόφων χωρίζουσαν τὴν Φθιώτιδα τῶν Φερρῶν, ἐλαχίστας ἔχομεν ἐκ φιλολογικῶν πηγῶν πληροφορίας.

Εἰκ. 2. ἀνευρεθέντα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη
τῆς ἀνασκαπτομένης χριστιανικῆς Βασιλικῆς Ν. Ἀγχιάλου.

Ὡς εἶναι γνωστόν, ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης ἔκειτο εἰς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἡ παράλιος πόλις Πύρασος, ἣν καὶ ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει (Ἰλ. Β 692—728) καὶ τὸ ὄνομα τῆς ὁποίας συναντῶμεν καὶ κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον (Θουκ. Β' 22).

Μίαν περίπου ὄραν ἀπὸ τῆς Πυράσου (παρὰ τὸ σημερινὸν ἠχωρίον Ἄκετσι) ἔκειντο αἱ Φθιώτιδες Θῆβαι, αἱ μνημονευόμεναι ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (Θ' 435), γνωσταὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου (XX 110), ὡς πόλις εὐνοηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου, ὅστις ἐνίσχυσεν αὐτὰς

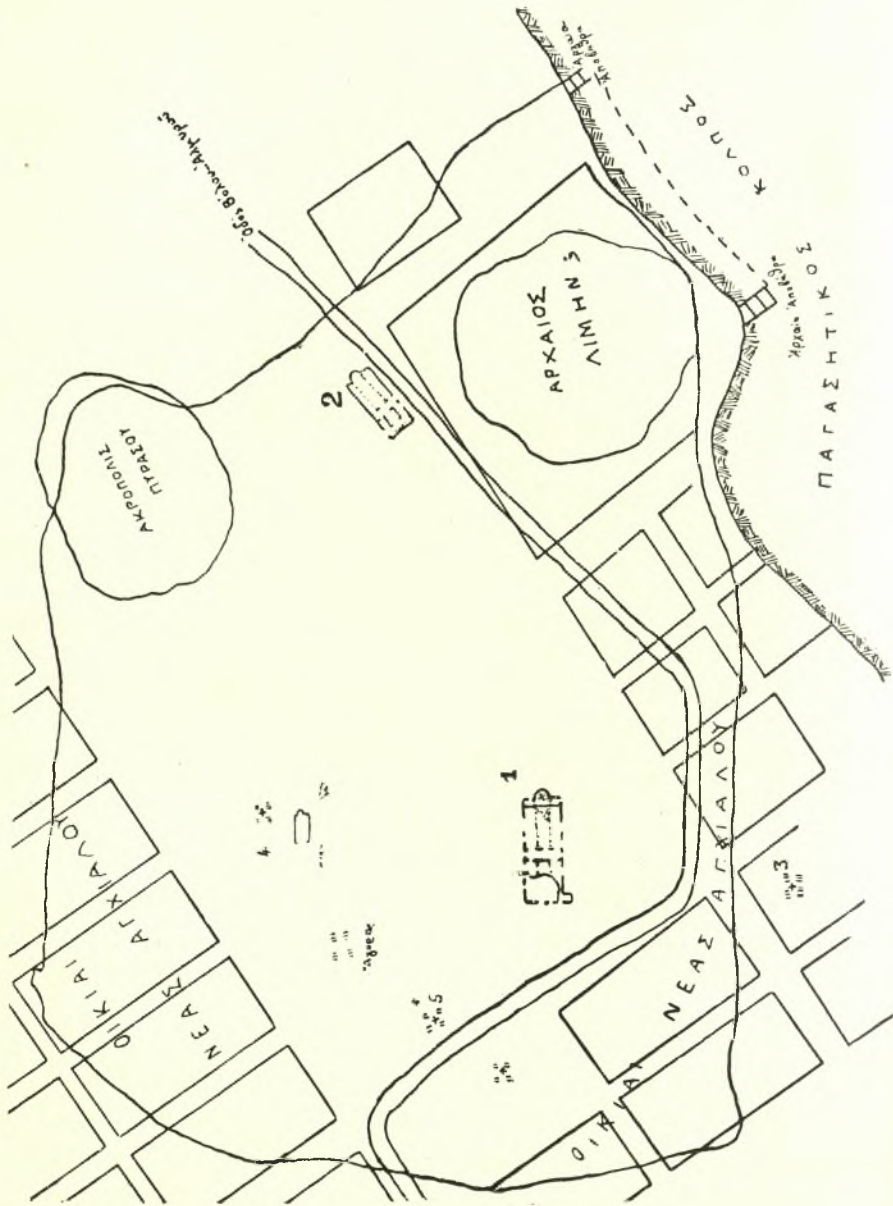
μετοικήσας ἐν αὐτῇ τοὺς κατοίκους δύο φθιωτικῶν πόλεων: Δίου καὶ Ὀρχομενοῦ. Εἶναι ἐπομένως πιθανώτατον ὅτι κατὰ τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους αἱ ὑπερκείμεναι τῆς Πυράσου Φθιώτιδες Θῆβαι ἐχρησιμοποιοῦν τὴν Πύρασον ὡς ἐμπορικὸν λιμένα καὶ ναύσταθμον, εἰς ἐποχὴν μάλιστα καθ' ἣν ἐν τῇ θέσει τῶν ἀρχαίων Παγασῶν (ἐναντι τοῦ σημερινοῦ Βόλου) εἶχεν ἰδρυθῆ τὸ 293 π. Χ. ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Πολιορκητοῦ ἢ Δημητριάς, ἢ ἀποβάσα, ὡς γνωστόν, ἐπὶ τινὰ χρόνον ἢ ἔδρα τοῦ Βασιλείου τῶν Μακεδόνων, βασιλικὸς ναύσταθμος καὶ κέντρον ἐμπορίου.

Αἱ Φθιώτιδες Θῆβαι μετὰ τῆς Πυράσου ἦσαν, φαίνεται, ἀντίπαλος πόλις τῆς Δημητριάδος, δι' ἣ καὶ βραδύτερον Φίλιππος ὁ Ε' (τῷ 217 π. Χ.) ἐπολιόρησεν, ἐκυρίευσεν καὶ κατέστρεψεν αὐτὰς πιθανώτατα ἕνεκα τοῦ ἐμπορικοῦ των συναγωνισμοῦ (Πολύβιος V, 99—100). Ἐν τοῖς ΠΑΕ. 1918 σ. 219 κ. ἔ. ὁ συνάδελφος κ. Ἀρβανιτόπουλος ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐρευνῶν του ἐν Ἀκρεῖ ἐκθέτει τὰ περὶ Φθιωτίδων Θηβῶν.

Κατὰ τοὺς ὑστέρους ῥωμαϊκούς χρόνους, ὅτε ἡ Δημητριάς εἶχεν ἐξασθενήσει, αἱ Φθιώτιδες Θῆβαι ἐμφαίζονται ἐν τῇ θέσει τῆς Πυράσου, ἥς τὸ ὄνομα εἶχε πιθανώτατα λησμονηθῆ καὶ ἀντικατασταθῆ διὰ τοῦ ὀνόματος τῶν Θηβῶν, ὡς συνάγεται τοῦτο καὶ ἐκ πολλῶν ἐπιγραφῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, αἱ ἀνεῦρον ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς καὶ τὰς ὁποίας οἱ χριστιανοὶ εἶχον χρησιμοποιοῦσι ὡς οἰκοδομήσιμον ὑλικόν.

Κατὰ τοὺς χριστιανικούς χρόνους καὶ μάλιστα ἀπὸ Θεοδοσίου Α' μέχρις Ἰουστινιανοῦ ἔχομεν μὲν μαρτυρίας περὶ ἐπισκοπῆς Θηβῶν τῆς Θεσσαλίας (ἐν τοῖς ἐπισκοπικοῖς καταλόγοις τοῦ Le Quien) καὶ παρὰ τῷ Ἱεροκλεῖ (ἐκδ. Parthey, 1886, σ. 8) ἀναφέρονται αὐταί, δὲν ἐγνωρίζομεν ὅμως οὔτε τὴν σημασίαν τῆς πόλεως οὔτε τὴν ἔκτασιν αὐτῆς. Ἦδη διὰ τῶν ἐνεργουμένων ἀνασκαφῶν ἐμφαίζονται εἰς ἡμᾶς αἱ Θῆβαι ὡς χριστιανικὴ πόλις ἀκμαιοτάτη καὶ μεγίστης σημασίας. Ἡ ὑπαρξίς τῶν ἐξακριβωθειῶν ἤδη πέντε μεγάλων χριστιανικῶν ναῶν μετὰ πλουσίου γλυπτικοῦ καὶ ψηφιδωτοῦ διακόσμου εἶναι ἱκανὴ ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀκμὴν τῆς χριστιανικῆς πόλεως, εἶναι δὲ ἀπαραίτητος ἢ ὀλοσχερῆς ἀποκάλυψις τῶν χριστιανικῶν τούτων μνημείων, δι' ἧς θὰ διευκρινηθῆ ἡ σπουδαιοτάτη καὶ ἄγνωστος μέχρι τοῦδε παραμένουσα θεσσαλικὴ αὕτη πόλις.

Διὰ τὴν χριστιανικὴν μάλιστα τέχνην τῶν κυρίως ἑλληνικῶν χωρῶν ἢ ἀνασκαφῆ αὕτη ἔχει ὑψίστην σπουδαιότητα, διότι δι' αὐτῆς λύεται τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸ Βυζάντιον κατὰ τοὺς περὶ

Εἰχ. 3. Πρόχειρον σχεδιογράφημα τῶν χριστιανικῶν Θηβῶν τῆς Θεσσαλίας.

τὸν Ἰουστινιανὸν χρόνους καὶ χύνεται ἱκανὸν φῶς εἰς τοὺς λεγομένους ἐν τῇ Ἱστορίᾳ σκοτεινοὺς χρόνους τῆς Ἑλλάδος.

Συνημμένως ὑποβάλλω σχεδιογράφημα τοῦ ὑποτιθεμένου κέντρου τῆς χριστιανικῆς πόλεως μετὰ τοῦ καταστραφέντος τῷ 1906 τείχους (εἰκ. 3), προτείνω δὲ εἰς τὸ Σ. Συμβούλιον, ἵνα ἡ ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἀναλάβῃ τὴν ὀλοσχερῆ ἀποκάλυψιν τῶν ἀξιολογωτάτων τούτων μνημείων τῶν χριστιανικῶν Θηβῶν τῆς Θεσσαλίας καὶ φέρῃ εἰς φῶς ἄγνωστον παλαιοχριστιανικὴν πόλιν ὑψίστης σημασίας διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

ἽΟφείλω ἐν τέλει ν' ἀναφέρω ὅτι κατὰ τὰς ἐφετινὰς ἀνασκαφὰς ἐβόηθησεν ἡμᾶς ὁ ἐπιμελητὴς Ν. Γιαννόπουλος. Ὁ ἀνωτέρω ἐπιμελητὴς εἶναι καὶ ὁ πρῶτος, ὅστις ἀνέφερεν εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ὑπηρεσίαν τὴν ἀνάγκην τῆς ἐξερευνήσεως τῆς χριστιανικῆς ταύτης πόλεως.

ἽΑναφέρω προσέτι ὅτι κατωρθώθη ὁ καταρτισμὸς προσωρινοῦ Μουσείου ἐν Νέᾳ Ἀγχιάλῳ εἰς δημόσιον οἶκημα, καταλλήλως ἐπισκευασθὲν τῇ παρακλήσει μου διὰ δαπάνης τῆς Κοινότητος.

Γ. Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

4. ΦΕΡΩΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1924 λαβὼν μικρὰν πίστωσιν παρὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐξηκολούθησα τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἐν Φεραῖς ἱεροῦ τοῦ Διὸς Θαυλίου. Δι' αὐτῆς ἐβεβαιώθη πρὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς καὶ κατὰ τὰς γωνίας αὐτῆς εἰς οὐχὶ μακρὰν ἀπόστασιν ἢ ὑπαρξίς θεμελίων πέντε ἢ ἕξ ἐτέρων οἰκοδομημάτων. Τούτων τὸ ἕν, ἀρκούντως εὐμέγεθες, φαίνεται ὄν στερεοβάτης μικροτέρου ναοῦ, τὰ δὲ λοιπὰ βάσεις μεγάλων ἀναθημάτων, σχηματισθεῖσαι διὰ θεμελιώσεως παραλληλεπίδων πωρολίθων.

ἽΑξιόλογα κινητὰ εἰρηθίματα ἦλθον εἰς φῶς: 1) τεμάχια ἀρχιτεκτονικὰ μετ' ἀναγλύφων κοσμημάτων ἀρχαϊκῶν (600 π. Χ. περίπου) τοῦ παλαιότερου ναοῦ, ἰδίως δὲ τμήματα ἐρίνων δωρίων κιονοκράνων μὲ ἀνάγλυφα γλωχινοειδῆ κοσμήματα. Ταῦτα πιθανῶς νῦν τὸ πρῶτον ἐμφανίζονται ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ Ἑλλάδι. ώΥπάρχουσι καὶ τμήματα τοῦ θριγκοῦ μὲ κοσμήματα